

Тема 14. Міжнародні системи сертифікації

План

14.1. Міжнародне науково-технічне співробітництво у сфері сертифікації продукції та послуг

14.2. Основні тенденції розвитку міжнародних систем сертифікації

14.1. Міжнародне науково-технічне співробітництво у сфері сертифікації продукції та послуг

Важливим елементом державного впливу на якість продукції є її сертифікація. Укладання багатьох міжнародних угод у сфері торгівлі неможливе без відповідності продукції певним стандартам і визнання результатів випробувань при здійсненні її сертифікації.

Особлива роль міжнародної стандартизації у забезпеченні якості продукції (послуг) полягає у тому, що вона створює єдину, зрозумілу у всіх країнах мову, за допомогою якої відображають нормативно-технічні засади та рівень якості на всіх етапах життєвого циклу продукції – від її створення до використання та утилізації.

Нині діють такі міжнародні організації зі стандартизації якості та сертифікації: Міжнародна організація зі стандартизації (ISO), Міжнародна електротехнічна комісія (МЕК), Міжнародний союз телекомунікацій, Європейська організація з якості, Європейська організація з випробувань і сертифікації, Міжнародна рада зі стандартизації, метрології та сертифікації, Міжнародна асоціація якості, Український міжнародний фонд якості та ін.

У сучасних умовах міжнародні стандарти на системи якості (стандарти ISO серій 9000 та 10000) застосовують для створення та сертифікації систем якості у галузях не тільки виробництва, а й виробничо-економічної інфраструктури (транспорт, енергетика, зв'язок, будівництво тощо) та соціальної інфраструктури (охорона здоров'я, торгівля, навчання та ін.).

У світовій практиці стандартизація у сфері послуг охоплює:

- пасажирське й вантажне перевезення;
- зв'язок;
- банківську справу;
- освіту тощо.

Частка послуг у світовій торгівлі за прогнозами експертів до 2005 р. становитиме 26 %. Обсяг торгівлі послугами перевищуватиме обсяг торгівлі товарами. Електронний зв'язок застосовується для надання послуг із страхування, обміну валют, брокерських операцій та ін. Перше місце серед експортерів послуг посідають США, Китай і Таїланд.

Як об'єкт стандартизації, послуга пов'язана із певними труднощами, зумовленими тим, що не всі її характеристики можуть бути виявлені кількісно.

Існує Генеральне об'єднання з торгівлі послугами (GATS) у сферах:

- банківської справи;
- страхування;
- архітектури та проектування;
- телекомунікацій;
- бухгалтерського обліку;
- консультування;
- транспорту;
- побутових послуг;
- туризму та ін.

Держспоживстандарт України згідно із чинним законодавством України та міжнародними договорами, ратифікованими Україною, представляє національні інтереси в міжнародних та регіональних організаціях із стандартизації, а також у відносинах із відповідними органами інших країн у сфері стандартизації.

На міжурядовому рівні підписано та затверджено понад 35 угод про співробітництво між Державним комітетом України з питань технічного регулювання та споживчої політики й органів стандартизації інших країн.

Співробітництво передбачає безпосередню участь у роботі цих організацій та їх технічних комітетів, міжнародних, міждержавних організацій ООН та інших міжнародних організацій, участь у розробленні програм робіт, забезпеченні використання міжнародних, регіональних та міждержавних стандартів в економіці України, забезпеченні участі у договірно-правових відносинах України з країна-ми-партнерами.

Двостороннє або багатостороннє міжнародне співробітництво з питань стандартизації та сертифікації передбачає забезпечення відповідності стандартів України національним стандартам країн-партнерів, спільне розроблення стандартів (ВСП), здійснення спільних наукових досліджень, обмін досвідом та інформацією, взаємні консультації у галузях освіти, кадрової політики тощо.

Основні завдання міжнародного науково-технічного співробітництва України у сфері стандартизації :

- зближення та гармонійність державної системи стандартизації України з міжнародними та регіональними системами, прогресивними національними системами стандартизації інших країн;
- вдосконалення та розвиток фонду нормативних документів України з питань стандартизації на основі використання міжнародних та регіональних систем, національних систем стандартизації інших країн, систематизація та використання досягнень НТП;
- здійснення цілеспрямованої науково-технічної та економічної політики шляхом розроблення міжнародних і регіональних стандартів на основі стандартів України на нові конкурентоспроможні види продукції та послуги, в тому числі стандартів, створених в результаті двостороннього співробітництва;
- поліпшення нормативного забезпечення, торгового, економічного та науково-технічного співробітництва України з іншими країнами та її участь у міжнародному розподілі праці, в тому числі шляхом розв'язання проблем класифікаційної, термінометричної та інформаційної відповідності стандартів;
- забезпечення захисту інтересів України при розробленні міжнародних, регіональних та міждержавних стандартів;
- забезпечення узгодженості вимірювань;
- забезпечення взаємного визнання результатів дослідження та сертифікації продукції.

Роботи з міжнародного співробітництва та стандартизації організують і виконують у порядку, визначеному НОС України. При цьому враховуються директивні та методичні документи, прийняті міжнародними та регіональними організаціями із стандартизації, нормативні документи, що діють в Україні та регламентують здійснення заходів із двостороннього науково-технічного співробітництва України з іншими країнами.

У міжнародній практиці діяльності у сфері сертифікації продукції приділяється велика увага. Сертифікація надає виробникові та споживачеві у міжнародних відносинах такі переваги: виробник підвищує конкурентоспроможність своєї продукції на міжнародному ринку, розширює обсяг продажу, знижує витрати виробництва, підвищує прибуток, а споживач отримує гарантії у стабільності характеристик якості продукції, можливість відмовитися від вхідного контролю сертифікованої продукції, здійснення повторних досліджень.

В умовах світового економічного розвитку характерною рисою є значне поширення міжнародного розподілу праці, спеціалізація країн на випуск певних видів продукції. Зовнішня торгівля в Євро становить від 35 до 50 %. Зростає і значення якості продукції у забезпеченні нормальних умов торговельно-економічного співробітництва між країнами. Велику роль у цьому відіграє сертифікація продукції.

В Україні діють міжнародні організації та системи стандартизації і сертифікації продукції. Створення таких систем зумовлене можливістю розроблення та прийняття усіма учасниками різних країн єдиних стандартів. Це не завжди вдається через різноманітність підходів до національної стандартизації країн. Значного успіху в цьому досягли країни Західної Європи.

Нині діють такі міжнародні системи стандартизації та сертифікації:

- Угода Європейської Економічної комісії ООН у сфері стандартизації;
- Угода про технічні бар'єри в торгівлі Генеральної агенції з тарифів та торгівлі (ГАТТ);

- Комітет ISO із забезпечення якості стандартизації. У США — Американське товариство із контролю якості (Інститут стандартів ANSI). В Японії фірма "Міцубі" створила акціонерне товариство з інформації системи 60 компаній;
- MEK та ін.

Відповідно до класифікації ISO існують вісім основних моделей сертифікації продукції. На практиці всі вони базуються на випробуваннях продукції в акредитованих дослідних лабораторіях (центрах). Враховують і той факт, що кінцевою метою міжнародних систем сертифікації є виключення повторних досліджень продукції у країнах-імпортерах. При цьому слід звернути особливу увагу на взаємне визнання сертифікатів, виданих у межах системи. Документом, яким керуються організації, є статут з питань стандартизації на міжнародному рівні.

14.2. Основні тенденції розвитку міжнародних систем сертифікації

Сучасними тенденціями розвитку міжнародної сертифікації систем якості, їх упровадження й застосування є:

- 1) поширення та деталізація тих елементів структури і функціонування підприємства, що належать до системи якості й підлягають стандартизації у межах стандартів ISO серій 9000 та 10000, а також деталізація стандартизованих функцій забезпечення та управління якістю, розвиток методів, засобів технології проектування систем якості;
- 2) поширення сфер застосування систем якості: виробництво сільськогосподарської продукції, рибальство, хімічна та нафтохімічна промисловість, фармацевтична та косметична промисловість, будівництво, сфера послуг (енергопостачання, транспорт, зв'язок, комунальне обслуговування, банківсько-фінансова діяльність, охорона здоров'я, навчання тощо), захист навколишнього середовища, інформаційні технології;
- 3) концентрація робіт щодо впровадження систем якості, їх сертифікації, акредитації органів із сертифікації систем якості, підготовки та підвищення кваліфікації персоналу, підготовки експертів- аудиторів із систем якості у визначеніші та чіткіші організаційні форми через створення міжнародних та регіональних організацій, що діють на базі відповідних програм;
- 4) ініціювання з боку найвагоміших міжнародних та регіональних загальноекономічних організацій робіт у сфері систем якості та застосування стандартів, норм, правил із цієї галузі у своїй законодавчій та координаційній діяльності щодо інтеграції економічного простору, розвитку міжнародної торгівлі, ресурсозбереження, охорони прав людини, захисту навколишнього середовища тощо;
- 5) постійний пошук нових методів забезпечення та підвищення якості продукції, форм стимулювання й відзначення окремих підприємств та працівників за досягнуті успіхи в цьому напрямі на національному, регіональному та міжнародному рівнях;
- 6) зростання уваги до дослідження та аналізу впливу людського і різноманітних соціально-культурних чинників на проблему якості, а також чинників, пов'язаних із виснаженням природних ресурсів;
- 7) створення найсучасніших інформаційних систем і мір для підтримання робіт у сфері якості та забезпечення інформованості суспільства, товаровиробників і споживачів щодо стану справ у цій галузі.

Нині діють Міжнародні стандарти ISO серій 9000, 10000, 14000 та 5A 8000. Стандарти ISO серії 9000 було розроблено Технічним комітетом ISO/TK176 у результаті узагальнення накопиченого національного досвіду різних країн щодо розроблення, впровадження та функціонування систем якості. Вони не стосуються конкретного сектору промисловості або економіки і становлять собою настанови з управління якістю та загальні вимоги щодо забезпечення якості, вибору й побудови елементів систем якості. Стандарти містять опис необхідних елементів систем якості, а не порядок запровадження їх певною організацією. Вони не мають на меті сприяти створенню однакових систем якості, оскільки організації мають різні потреби. Побудова та шляхи впровадження систем якості повинні обов'язково враховувати конкретні цілі організації, продукцію, яка нею виготовляється, процеси, що при цьому застосовуються, а також конкретні методи праці.

За період від їх опублікування наведені стандарти набули широкого визнання, а понад 50 країн прийняли їх як національні. Після розповсюдження почався процес їх широкого застосування при сертифікації систем якості. Це спричинило необхідність визначення правил самої процедури сертифікації, а також вимог до експертів, які здійснюють перевірку системи. З цією метою ISO/TK176 підготував та опублікував у 1990 – 1995 рр. стандарти серії ISO 10000.

Проблеми навколишнього середовища за своєю природою є міжнародними і можуть бути вирішені тільки на міжнародному рівні, тому всі закони, нормативні документи й стандарти з цього напрямку повинні базуватися на однакових наукових і методичних засадах. Тому в ISO 1993 р. було створено Комітет TC 207, відповідальний за підготовку стандартів з управління навколишнім середовищем, які можуть бути використані в усіх сферах бізнесу.

Перші стандарти серії 14000, які визначають загальні критерії для оцінки відповідності систем управління навколишнім середовищем (ЕМ5), було опубліковано ISO у вересні 1996 р. Відтоді напрацьовано низку основних стандартів, наведених у Додатку Б.

Стандарти ISO серії 14000 є базовими, тобто можуть застосовуватись як у виробництві, так і організаціями, що надають послуги. Перевага цих стандартів полягає в тому, що вони створені для всіх сфер діяльності наданням міжнародної системи або методів визначення захищеності навколишнього середовища, контролю інформації щодо страхування, запобігання повторному використанню продуктів, а також виникненню торгових перешкод.

Економічні норми та вимоги стають одним із найважливіших інструментів взаємовідносин між країнами, загострення боротьби за ринки збуту продукції, екологічним бар'єром для обмеження ввезення в країну багатьох видів промислової та сільськогосподарської продукції. З метою підготовки українських підприємств до жорстких правил світової торгівлі, розуміючи, що наявність сертифікованої системи управління довкіллям має стати невід'ємною частиною вимог стратегічних партнерів України для придбання українських товарів, Держстандарт України першим серед країн СНД підготував для безпосереднього впровадження міжнародні стандарти ISO 14001, 14004, 14011, 14012, які в другому півріччі 1997 р. надійшли в спеціалізовані магазини і мають статус добровільних. Під час розроблення стандартів серії 14000 TC/ISO 207 координує свою діяльність з TC/ISO 176, оскільки стандарти серії 9000 регламентують тільки мінімальні вимоги до систем якості, що діють на підприємствах, і не враховують вплив результатів діяльності підприємств на навколишнє середовище. Обидві системи (ISO серії 9000 та ISO 14000) необхідно застосовувати на підприємствах таким чином, щоб вони могли легко інтегруватися в систему управління виробництвом.

Подібність між системами управління якістю і системами управління навколишнім середовищем можна охарактеризувати так:

- обидві системи очолюються керівництвом підприємства;
- є частиною політики компанії;
- зосереджуються більше на запобіганні, ніж на коригуванні;
- спрямовані на розвиток і вдосконалення діяльності підприємства;
- сприяють підвищенню конкурентоспроможності продукції;
- спрямовані на забезпечення узгодженості інтересів підприємства й вимог споживачів.

Тому компанія, яка вже отримала сертифікат на впровадження ISO серії 9000, має умови для впровадження ЕМС, запобігаючи таким чином додатковим витратам на створення систем заново.

Серед міжнародних стандартів дедалі більшого поширення набувають стандарти ISO серії 8000, розроблені Радою економічного пріоритету. Якщо раніше для споживачів важливими були лише якість і ціна продукції, а назва фірми-виробника й умови виробництва їх не цікавили, то останніми роками підвищився інтерес до етичних аспектів виробництва. Нині ситуація у світовій торгівлі склалася таким чином, що за найменшого натяку на те, що виготовлення продукції підприємством не відповідає етичним нормам, воно може зазнати краху. Тому благополучні фірми прагнуть захистити себе і здійснюють аудит своїх постачальників через спеціальні компанії для надання гарантії споживачам у тому, що продукція виготовлена без порушення етичних норм. У деяких країнах існують відповідні національні стандарти, правила, закони. Система стандартів ISO серії 8000 надає таку гарантію в міжнародних межах. Якщо

підприємство має сертифікат на відповідність цим стандартам, то споживач впевнений у тому, що продукція виготовлена без порушення етичних норм.

Запитання для самоконтролю

1. Поясніть значення сертифікації товарів у міжнародних економічних відносинах.
2. Назвіть міжнародні організації й системи стандартизації та сертифікації товарів (продукції) і послуг.
3. Охарактеризуйте міжнародне науково-технічне співробітництво у сфері стандартизації.
4. Проаналізуйте мету та завдання Міждержавної Ради зі стандартизації.
5. Поясніть роль міжнародних стандартів ISO серії 9000.
6. Чим зумовлено потребу в розробленні міжнародних стандартів?
7. Як впливає використання міжнародних стандартів на розвиток торгівлі?